

ORD OCH BEGREPP

Definitionerna bygger på underlag från Diskrimineringsombudsmannen, Riksförbundet för sexuell upplysning, Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas och transpersoners rättigheter, Statens folkhälsoinstitut, Skolverket och landstingens gemensamma ungdomsmottagning på nätet (UMO).

Asexualitet – avsaknad av aktiv sexualitet och intresse av sexuella relationer. Är inte i lagens mening en sexuell identitet eller sexuell läggning.

Biologiskt kön – kategorisering utifrån könsorgan, könskromosomer och ibland även hormonnivåer.

Bisexualitet – när en person känner sig känslomässigt och / eller sexuellt attraherad av personer oavsett kön, eller av fler än ett kön.

Cisperson – en person vars könsidentitet stämmer överens med det biologiska, juridiska och sociala könet. Det är ett begrepp för att beskriva normen kring könsidentitet.

Crossdresser – ett könsöverskridande uttryck där personen i kortare eller längre perioder för sin egen skull använder eller lever med det motsatta könets stereotypa attribut (exempelvis kläder) eller beteende. (Har ersatt begreppet transvestit)

Etnisk tillhörighet – nationellt eller etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande. Känsla av tillhörighet till en viss grupp människor med gemensamt ursprung och exempelvis gemensamt språk och kultur.

Etnocentrism – förhållningsätt där utgångspunkten är att den egna etniska gruppen är måttstock och centrum. Utgår oftast från den dominerande gruppen i samhället.

Familjekonstellationer – handlar om att familjer ser olika ut.

Funktionalitet – ett begrepp för funktionsförmåga med koppling till diskrimineringsgrunden funktionsnedsättning. Normer kring funktionalitet handlar alltså om normer kring våra funktionsvariationer.

Funktionsnedsättning – varaktiga fysiska, psykiska eller begåvningsmässiga begränsningar av en persons funktionsförmåga som fanns vid födelsen, har uppstått till följd av en skada eller en sjukdom eller kan förväntas uppstå. Det innebär en begränsning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga i jämförelse med rådande normer.

Genus – de förväntningar som finns på personer utifrån kön, gällande exempelvis kläder, intressen, agerande och utseende. Ett annat ord för detta kan vara socialt kön. Genusbegreppet handlar även om ett maktperspektiv om hur det som ses som kvinnligt eller manligt värderas.

Genusvetenskap – akademisk disciplin som fokuserar på vilken maktposition, vilka fördelar och konsekvenser genustillhörighet kan ge i olika sammanhang. Isärhållande (manligt och kvinnligt är helt olika saker och varandras motsats) och rangordning (män och manlighet är norm och har högre status) är två centrala begrepp vid denna analys.

Giftig maskulinitet, normer kring maskulinitet eller negativa förväntningar på män – i föreställningen kring maskulinitet finns styrka, makt och våld med. Det finns en bild av att pojkar och män är mer våldsamma och en förväntan att leva upp till denna maskulinitet. Det är en vanlig föreställning att pojkar tål mer våld och det är därför en del av många pojkars uppväxt att både utsättas och utsätta andra för våld, ibland genom mer eller mindre hårdhänta lekar. Detta är en del av det som kan kallas för giftig maskulinitet. Det ingår även att vilja ta avstånd från allt som ses som feminint och homosexuellt.

Hbtqi – samlingsnamn för homosexuella, bisexuella, transpersoner, queera och intersexpersoner.

Hen – subjektform av ett könsneutralt pronomen (motsvarar språkligt han eller hon)

Heteronormen och heteronormativitet – Heteronormen utgår från att heterosexualitet är det normala och eftersträvansvärda. Annan sexualitet

ses som avvikande. Heteronormen gör också att vi förväntas vilja leva i en heterosexuell tvåsamhet. Att bryta mot heteronormen kan leda till bestraffning i form av allt från tystnad till våld.

Heterosexualitet – när en person känner sig känslomässigt och / eller sexuellt attraherad av personer tillhörande motsatt kön.

Homosexualitet – när en person känner sig känslomässigt och / eller sexuellt attraherad av personer tillhörande samma kön.

Horisontella principer – innebär att jämställdhet, tillgänglighet och icke-diskriminering ska ingå som en självklarhet i alla delar av arbetet. Alla projekt som får stöd av Europeiska Socialfonden (ESF) måste arbeta med de horisontella principerna.

Härskartekniker – är metoder som används (oftast omedvetet) för att behålla sin maktposition. Det finns många olika härskartekniker och det är bra att känna till dem och vad en kan göra för att stå emot, samt förebygga dessa. Uttrycker kommer från början från socialpsykologen och politikern Berit Ås.

Intergender – könsidentitet eller uttryck som innebär att personen befinner sig mellan, bortom eller i båda sociala könen.

Intersektionalitet – ett samhällsvetenskapligt begrepp som innebär att man synliggör specifika situationer av förtryck som skapas i skärningspunkter för olika maktrelationer. Det är ett begrepp för en bred analys av maktrelationer där grundtanken är att flera perspektiv samverkar och påverkar varandra både positivt och negativt. Exempelvis är kön, etnicitet, sexualitet, socioekonomisk bakgrund, religion och funktionsnedsättning olika faktorer som kan samverka i detta sammanhang.

Intersexuell/intersexualism – Ett antal olika tillstånd och diagnoser samlas under detta begrepp. Kortfattat en person med ett medfött tillstånd i vilket könskromosomerna, könskörtlarna (testiklar eller äggstockar) eller könsorganens utveckling är atypisk. Intersexuell betyder "mellan könen". Det går att vara intersex och man, kvinna eller något annat. Intersex säger inte någonting om en persons sexuella läggning. Intersexualism kallas ibland för DSD, Disorder of Sex Development.

Juridiskt kön – det kön som anges i till exempel folkbokföringen, i passet och som reglerar utformandet av personnumret. Det finns bara två juridiska kön i Sverige – man och kvinna.

Jämställdhet – begrepp som innebär att alla personer har samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter oavsett könstillhörighet.

Könsidentitet – en persons självupplevda kön, det personen själv identifierar sig som.

Könsöverskridande identitet eller uttryck – när en könsidentitet eller ett könsuttryck hela tiden eller periodvis skiljer sig från könsnormen. Diskrimineringsombudsmannen har valt att använda begreppen könsidentitet eller könsuttryck. Alla människor har könsidentitet och könsuttryck, inte bara transpersoner. Med könsidentitet eller könsuttryck avses en persons identitet eller uttryck i form av kläder, kroppsspråk, beteende eller med avseende på kön. Se även transpersoner.

Könssocialisation – ett begrepp för hur de förväntningar och de normer som finns på människor utifrån könstillhörighet införlivas under uppväxten. En anpassning till rådande könsmonster.

Könsuttryck – handlar om att genom sin klädsel, kroppsspråk, smink eller frisyr ge uttryck för att tillhöra ett annat kön än det som registrerats för hen vid födelsen. Se även socialt kön.

Mentalt kön – se könsidentitet.

Mångfald – handlar om de olika erfarenheter, bakgrund och variation människor har. Enligt forskning tjänar alla arbetsplatser på att ha mångfald bland sina medarbetare.

Normer – oskrivna och ofta outtalade regler, förväntningar och ideal som beskriver vad som anses vara önskvärt, fördelaktigt och eftersträvansvärt och vad som inte är det. Dessa normer är föränderliga över tid, de är plats- och situationsbaserade och har ofta en stark koppling till makt.

Normkritiskt perspektiv, normmedvetet förhållningssätt, normmedvetenhet, normkritik eller normkreativitet – är alla olika ord för ett förhållningssätt där normer och samhällseliga strukturer kring till exempel kön, etnicitet och sexualitet synliggörs och granskas. Flyttar fokus från individer och minoritetsgrupper till samhällets normstrukturer och ifrågasätter normerna som skapar diskriminering, trakasserier och utanförskap.

Patriarkat – ord för att beskriva att mannen har makten i familjen och i samhället i stort. Denna maktposition reproduceras ständigt och ger män fördelar i många olika situationer.

Poly – kortform för personer som går emot tvåsamhetsnormen och vill leva eller lever med flera partners. Det kan till exempel handla om polyamori som innebär att under samtycke från alla parter ha flera kärleksrelationer parallellt och polygami som är att vara gift med flera samtidigt (månggifte). Polygami är inte tillåtet i Sverige.

Queer – ett perspektiv där samhällets normer kring kön, sexualitet och makt ifrågasätts eller en identitet för personer som utifrån detta perspektiv vill gå emot eller ifrågasätta kategorisering utifrån sexualitet och kön. Det handlar om att tänka bortom de förväntade uppdelningarna och ifrågasätta heteronormen.

Queerteori och queerforskning – en vetenskaplig inriktning som utgår från queerperspektivet.

Sexuell identitet – en persons känslomässiga och sexuella preferens som definieras av personen själv. De vanligaste definitionerna är bisexuell, heterosexuell eller homosexuell men många väljer att inte identifiera sig inom dessa kategorier.

Sexuell läggning – ett annat begrepp för sexuell identitet. Används i lagtexter.

Stjärnfamilj - är ett begrepp för alla typer av familjekonstellationer, oavsett om det är en konstellation av regnbågs-, enförälders-, tvåförälders-, bonusförälders-, adoptiv- eller donationsfamilj. Familjen behöver alltså inte handla om det biologiska utan innefattar även olika former av vänskaps- och kärleksrelationer.

Socialt kön – de förväntningar som finns på personer utifrån kön, för till exempel kläder, intressen, agerande och utseende. Ett annat ord för detta kan vara könsmönster och genus.

Toleranspedagogik – ett pedagogiskt förhållningssätt där normbrytaren sätts i fokus och syftet är att den utsatta gruppen eller individen ska tolereras, accepteras och respekteras av normföljarna. Jämför med normkritiskt förhållningssätt och normmedvetenhet.

Toxisk maskulinitet (på engelska: toxic masculinity) – se giftig maskulinitet

Transperson – en person vars könsuttryck eller könsidentitet i perioder eller konstant avviker från det kön som registrerats vid födseln. Det är ett samlingsbegrepp som kan omfatta bland annat transsexuella, transvestiter och intergender. Begreppet berör alltså personer vars kropp, juridiska kön och könsidentitet inte alltid har stämt överens.

Transsexualism – en medicinsk diagnos för personer vars könsidentitet inte sammanfaller med det juridiska könet och/eller kroppen.

Tvåsamhet – att leva i en parrelation. Förväntningarna kring att alla ska vilja leva i tvåsamhet och endast med en partner kan vara starka i samhället.

Transvestism – se crossdresser